

KỶ NIỆM 185 NGÀY SINH PH.ĂNGGHEN (28-11-1820 - 28-11-2005)

TƯ TƯỞNG PH.ĂNGGHEN VÀ THỜI ĐẠI HIỆN NAY

LÊ VĂN QUANG (*)

Tóm tắt: Cùng với C.Mác, Ph.Ăngghen đã thực hiện bước ngoặt cách mạng trong tư tưởng triết học nhân loại, xây dựng nên thế giới quan và phương pháp luận khoa học, cách mạng. Ông đã xây dựng lý luận chủ nghĩa cộng sản khoa học, làm sáng tỏ những vấn đề cơ bản của kinh tế chính trị học, đặt nền móng cho lý luận quân sự của giai cấp vô sản. Các thành tựu khoa học công nghệ hiện đại đã và đang chứng minh những khái quát của C.Mác, Ph.Ăngghen và V.I.Lênin về khoa học. Nhiều nguyên lý được Ph.Ăngghen đề cập trong "Chống Duyrinh", "Biện chứng của tự nhiên" đã góp phần xây dựng nền tảng thế giới quan và phương pháp luận cho sự phát triển của khoa học tự nhiên, khoa học xã hội và nhân văn; hướng khoa học vào mục tiêu giải phóng và phát triển con người...

Thật may mắn cho nhân loại, ngày 28 - 11 - 1820, một thiên tài đã ra đời - Ph.Ăngghen. Lúc sinh thời, bằng lao động cần cù, bằng trí thông minh, sáng tạo và tình yêu nồng cháy đối với giai cấp công nhân và nhân dân lao động, ông đã cùng với C.Mác để lại cho chúng ta một di sản văn hoá tinh thần vô giá - chủ nghĩa Mác. Những công trình của Ph.Ăngghen trong các lĩnh vực, như lịch sử triết học, triết học duy vật biện chứng về tự nhiên và xã hội, đạo đức học, luật học, khoa học tự nhiên, học thuyết về chiến tranh và quân đội... đang soi sáng cho thời đại chúng ta và có sức sống bền vững trước những thách thức to lớn và biến động dữ dội của thế giới đương đại.

1. Cùng với C.Mác, Ph.Ăngghen đã thực hiện bước ngoặt cách mạng trong tư tưởng triết học nhân loại, xây dựng nên một thế giới quan và phương pháp luận cách mạng, khoa học. Hệ thống triết học mới do các ông xây dựng đã kế thừa các tinh hoa của văn hoá, tư tưởng, khoa học và triết học nhân loại. Nó khác về chất so với tất cả các khuynh hướng triết học đã có trong lịch sử,

kể cả các khuynh hướng cùng thời với Mác, và được lịch sử tôn vinh là hình thức phát triển cao nhất của tư tưởng triết học, là đỉnh cao của trí tuệ loài người. Không phải ngẫu nhiên mà có giáo sư triết học phương Tây đã phải thừa nhận rằng, trong truyền thống triết học chưa có hệ thống nào vượt triết học Mác và trong tương lai cũng sẽ không có hệ thống nào hơn thế. Giáo sư này còn nhấn mạnh cái quý giá nhất trong triết học Mác là tinh thần phê phán cách mạng đối với chủ nghĩa tư bản và ông kêu gọi nhân loại hãy đi theo tư tưởng của C.Mác.

Hệ thống các quan điểm khoa học có giá trị về thế giới quan và phương pháp luận được Ph.Ăngghen trình bày trong các tác phẩm triết học nổi tiếng, như *Chống Duyrinh*, *Biện chứng của tự nhiên*, *Lútviç Phoiobắc và sự cáo chung của triết học cổ điển Đức*,... Nội dung cơ bản của các tác phẩm triết học đó đã vượt trội hơn tất cả các khuynh hướng triết học đã có, làm nổi bật sự thống nhất hữu cơ giữa giải thích thế giới và cải tạo thế giới, giữa tính cách

(*) Giáo sư, tiến sĩ, Tổng biên tập Tạp chí Giáo dục lý luận chính trị quân sự.

mạng và tính khoa học, xác định rõ mục tiêu, điều kiện và phương pháp giải phóng giai cấp công nhân và nhân dân lao động bị áp bức, bóc lột.

Thời đại hiện nay đang vận động và phát triển với những bước quanh co, phức tạp. Tính tất yếu đang xuyên qua vô số cái ngẫu nhiên. Cái tiến bộ, hợp quy luật đang gặp vô vàn khó khăn, thậm chí chịu sự thất bại tạm thời trước sự phản kháng của cái cũ. Sau sự tan rã của Liên Xô và sự sụp đổ của chủ nghĩa xã hội hiện thực ở Đông Âu, phong trào xã hội chủ nghĩa lâm vào thoái trào, các triết học tư sản cùng chủ nghĩa cơ hội đang ra sức xuyên tạc tính khách quan của lịch sử nhằm phủ nhận chủ nghĩa Mác - Lênin và sự phát triển hợp quy luật của chủ nghĩa xã hội. Trước những thử thách đó, các quan điểm của Ph.Ăngghen về phép biện chứng duy vật, về chủ nghĩa duy vật lịch sử vẫn đang tỏa sáng các giá trị đích thực đối với nhận thức và hành động khoa học của chúng ta, vẫn rất cần thiết cho giai cấp công nhân và những người cách mạng trong việc xây dựng lòng tin vào lý tưởng cộng sản, vào sự vận động, phát triển theo quy luật khách quan của lịch sử. Đồng thời, những tư tưởng biện chứng duy vật của ông còn cho phép chúng ta khẳng định lịch sử không thể phát triển nếu không có hoạt động tự giác của con người. Để quy luật khách quan của xã hội phát huy tác dụng, con người phải nhận thức đúng quy luật và hành động theo quy luật. Nguyên nhân thành công cũng như thất bại của những người cộng sản trong thập kỷ cuối cùng của thế kỷ XX đã chứng minh điều đó. Nếu ai xa rời những nguyên tắc của chủ nghĩa Mác - Lênin thì trước sau, cũng trở thành kẻ phản bội và đưa cách mạng đến thất bại.

2. Trên lập trường của chủ nghĩa duy vật lịch sử, Ph.Ăngghen đã lập luận và làm

sáng tỏ lý luận của chủ nghĩa cộng sản khoa học và những vấn đề hết sức cơ bản của kinh tế chính trị học. Đó là nhận thức khoa học và cách mạng của Ph.Ăngghen về tính tất yếu diệt vong của chủ nghĩa tư bản và sự thay thế nó của chủ nghĩa cộng sản. Ông đã luận chứng sâu sắc cho những nhiệm vụ và con đường cải tạo xã hội theo chủ nghĩa cộng sản và trình bày học thuyết mácxít về một số vấn đề căn bản của chủ nghĩa xã hội, như mối quan hệ giữa sản xuất và phân phối, vấn đề nhà nước, hôn nhân và gia đình, việc xoá bỏ sự đối lập giữa thành thị và nông thôn, giữa lao động trí óc và lao động chân tay...

Chính Ph.Ăngghen đã khởi thảo những nguyên lý về chủ nghĩa cộng sản và cùng với C.Mác viết tác phẩm bất hủ *Tuyên ngôn của Đảng Cộng sản*, vạch rõ chủ nghĩa cộng sản là hình thái kinh tế - xã hội cao hơn hẳn hình thái kinh tế - xã hội tư bản chủ nghĩa về lực lượng sản xuất, quan hệ sản xuất và kiến trúc thượng tầng. Các ông đã khẳng định sự diệt vong tất yếu của chủ nghĩa tư bản và sự thắng lợi tất yếu của chủ nghĩa cộng sản. Từ mâu thuẫn giữa tính chất xã hội hoá cao của lực lượng sản xuất với quan hệ chiếm hữu tư bản chủ nghĩa, các ông đặt niềm tin vào giai cấp công nhân với đội tiên phong của nó là Đảng Cộng sản trong việc thực hiện sứ mệnh lịch sử đó. Tư tưởng của C.Mác và Ph.Ăngghen về chủ nghĩa xã hội và chủ nghĩa cộng sản đã trở thành những nguyên tắc phương pháp luận đúng đắn cho những người cộng sản chân chính đánh giá thế giới đương đại cũng như nội dung và tính chất của thời đại quá độ từ chủ nghĩa tư bản lên chủ nghĩa xã hội mà theo đó, thời kỳ quá độ lên chủ nghĩa xã hội là một kỳ nguyên lịch sử lâu dài, tốc độ và kết quả phát triển của nó phụ thuộc vào cuộc đấu tranh giai cấp, đấu tranh dân tộc, đấu

tranh cho hoà bình, dân chủ và tiến bộ xã hội, vào cuộc cách mạng kinh tế và công nghệ hiện đại để tạo ra cơ sở vật chất - kỹ thuật cho chủ nghĩa xã hội. Trong vòng 10 - 15 năm tới, chủ nghĩa xã hội chưa thể phục hồi như trước đây, nhưng đó là quá trình tích lũy về lượng, nhờ kết quả của một cuộc đấu tranh toàn diện để tạo thế mới, lực mới nhằm phát triển lực lượng cách mạng. Các quy luật cơ bản của phép biện chứng được Ph.Ăngghen trình bày trong học thuyết của ông chính là cơ sở phương pháp luận trực tiếp để chúng ta nhận thức đúng lịch sử phát triển có quy luật của chủ nghĩa xã hội, để khẳng định các quy luật khách quan được nhận thức là cơ sở đầu tiên để nhận thức đúng sự tồn tại, vận động và phát triển của tự nhiên và lịch sử, để điều chỉnh mọi hoạt động của mình cho phù hợp với hiện thực lịch sử đang diễn ra.

Điều đó có nghĩa là, mọi nhận định của chúng ta về chủ nghĩa tư bản và chủ nghĩa xã hội phải được đặt trong sự phân tích cụ thể, với quan điểm toàn diện và phát triển. Quá trình phát triển của xã hội thường được định hướng bởi các lực lượng xã hội, thông qua việc xác định nhiệm vụ và xây dựng mô hình phát triển. Ph.Ăngghen từng nhấn mạnh: "Việc giải quyết những nhiệm vụ xã hội còn ẩn giấu trong những quan hệ kinh tế chưa phát triển, phải được sản sinh ra từ đầu óc con người. Chế độ xã hội chỉ bộc lộ toàn những khuyết điểm, và việc loại trừ những khuyết điểm ấy là nhiệm vụ của lý tính biết tư duy. Vấn đề là phải phát minh ra một hệ thống trật tự xã hội mới, hoàn thiện hơn, và áp đặt hệ thống đó từ bên ngoài vào cho xã hội, bằng việc tuyên truyền và nếu có thể được thì bằng những thí nghiệm kiểu mẫu"(1).

Trong thử thách nghiệt ngã của cuộc sống, những người cộng sản Việt Nam đã

quán triệt sâu sắc các nguyên tắc phương pháp luận của chủ nghĩa Mác - Lênin, xuất phát từ thực tiễn Việt Nam để nhận dạng các quy luật phát triển của xã hội Việt Nam trong thời kỳ quá độ và trên cơ sở đó, xác định mô hình chiến lược phát triển kinh tế - xã hội. Chúng ta đã lựa chọn kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa, vừa phù hợp với quy luật phát triển nội tại của kinh tế, vừa đáp ứng yêu cầu về tính độc lập tương đối của kiến trúc thượng tầng, đặc biệt là chính trị. Thành tựu của 20 năm đổi mới đất nước bước đầu khẳng định sức sống của chế độ xã hội ưu việt và xu hướng phát triển của thời đại hiện nay. Đó là kết quả của tư duy khoa học dựa trên nền tảng lý luận của chủ nghĩa Mác - Lênin, tư tưởng Hồ Chí Minh, là lập trường cách mạng của người cộng sản.

3. Ph.Ăngghen là người đầu tiên đặt nền móng cho lý luận quân sự của giai cấp vô sản - một giá trị văn hoá đặc thù của nhân loại. Hàng loạt tác phẩm, bài viết của ông đã cung cấp cho chúng ta những cơ sở khoa học để nhận thức đúng đắn hiện tượng chiến tranh, quân đội trong lịch sử. Tư tưởng quân sự của ông đang soi sáng cho chúng ta trong việc củng cố quốc phòng, xây dựng quân đội chính quy, hiện đại.

Từ những nguyên tắc phương pháp luận của Ph.Ăngghen về chiến tranh và thực tế các cuộc chiến tranh đã diễn ra, chúng ta có thể khẳng định rằng, chừng nào còn chiếm hữu tư nhân tư bản chủ nghĩa, còn tồn tại chủ nghĩa đế quốc thì nguy cơ chiến tranh vẫn còn. Suy cho cùng, giai cấp bóc lột, chủ nghĩa đế quốc xâm lược là tội phạm của mọi cuộc chiến tranh. Chính cũng vì thế mà loài người và các dân tộc phải cảnh giác với chủ nghĩa đế quốc, chuẩn bị nền quốc phòng vững mạnh để

(1) C.Mác và Ph.Ăngghen. *Toàn tập*, t.20. Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội, 1994, tr. 358 - 359.

chống lại sự xâm lược dưới bất kỳ hình thức nào.

Ph.Ăngghen đã xây dựng cương lĩnh quân sự của giai cấp vô sản, luận giải tính phổ biến trong sử dụng bạo lực để giành chính quyền. Vì vậy, giai cấp vô sản phải có chiến lược và sách lược quân sự đúng đắn, chăm lo xây dựng quân đội vững mạnh làm công cụ bạo lực để chống thù trong, giặc ngoài. Các giá trị mà Ph.Ăngghen đã cống hiến cho lĩnh vực này vẫn là những vấn đề có ý nghĩa thiết thực đối với các Đảng Cộng sản chân chính. Đảng Cộng sản Việt Nam thấm nhuần sâu sắc tư tưởng: Một dân tộc không có vũ khí và không biết sử dụng vũ khí chỉ đáng làm nô lệ. Điều đó không có nghĩa rằng, chúng ta thích chiến tranh, mà đó là sự bắt buộc đối với một dân tộc muốn có độc lập, tự chủ, tự lực, tự cường trong sự phát triển. Trước tình hình quốc tế phức tạp như hiện nay, để hiện thực hoá tư tưởng đó, chúng ta phải xây dựng "thế trận lòng dân" vững chắc cho nền quốc phòng toàn dân, thường xuyên nâng cao cảnh giác với mọi âm mưu thủ đoạn của các lực lượng thù địch, xây dựng quân đội nhân dân cách mạng hiện đại, có bản lĩnh chính trị vững vàng, có khả năng chiến thắng mọi kẻ thù trong mọi tình huống.

Xây dựng quân đội về chính trị và tận dụng mọi khả năng của đất nước để hiện đại hoá quân đội khi cuộc đấu tranh giai cấp, đấu tranh dân tộc, sự tác động mạnh mẽ, sâu sắc, toàn diện của cuộc cách mạng khoa học và công nghệ hiện đại là vấn đề cốt lõi nhất của nhiệm vụ bảo vệ Tổ quốc Việt Nam Xã hội chủ nghĩa. Đó cũng là cơ sở bảo đảm về quốc phòng để chúng ta hội nhập vào cộng đồng thế giới một cách chủ động và bình đẳng. Điều kiện tiên quyết đó bảo đảm cho dân tộc ta, cho cách mạng Việt

Nam không đi vào vết xe đổ của những dân tộc vốn rất hùng cường, giàu chiến công oanh liệt, nhưng những người lãnh đạo của họ đã phản bội lý tưởng, đầu hàng chủ nghĩa đế quốc và chủ nghĩa cơ hội.

4. Trong thời đại hiện nay, cuộc cách mạng khoa học và công nghệ hiện đại đang diễn ra với tốc độ vũ bão. Các thành tựu vĩ đại trong khoa học tiên tiến và công nghệ hiện đại đã và đang chứng minh những khái quát của C.Mác, Ph.Ăngghen và V.I.Lênin về khoa học vừa mang tính khoa học cao, vừa mang tính cách mạng triệt để, có ý nghĩa to lớn đối với sự phát triển của khoa học, công nghệ hiện đại. Chắc nhiều người đã biết cống hiến đáng kể của Ph.Ăngghen cho sự phát triển của khoa học tự nhiên và các khoa học nhân văn khác. Trong các tác phẩm *Chống Duyrinh* và *Biện chứng của tự nhiên*, ông đã đề cập đến những vấn đề quan trọng nhất của khoa học tự nhiên, phê phán phương pháp siêu hình, máy móc, phê phán chủ nghĩa duy tâm và thuyết bất khả tri trong khoa học tự nhiên. Là nhà triết học, am hiểu sâu sắc khoa học đương thời, ông sớm nhận ra rằng, phương pháp siêu hình đã cản trở sự phát triển của khoa học tự nhiên và cần phải thay thế nó bằng phương pháp biện chứng với tư cách là công cụ vĩ đại của mọi sự tiến bộ khoa học.

Các kiến thức cụ thể trong một số khoa học có thể đã bị lịch sử phát triển của khoa học vượt qua, nhưng khái quát về triết học duy vật biện chứng các thành tựu khoa học và định hướng về sự phát triển của khoa học vẫn có ý nghĩa thời sự. Những nhận định của C.Mác, Ph.Ăngghen và V.I.Lênin về triển vọng phát triển của khoa học cũng như về vai trò của khoa học đối với sản xuất, với đời sống xã hội và sức mạnh quân sự đang được chính cuộc cách mạng khoa

học và công nghệ hiện đại chứng minh tính đúng đắn của nó. Về bản chất, cuộc cách mạng khoa học và công nghệ hiện đại đang diễn ra hiện nay là bước nhảy vọt về chất trong sự phát triển của lực lượng sản xuất xã hội dựa trên những tiến bộ vượt bậc trong hệ thống tri thức khoa học. Nó là một quá trình xã hội có sự thâm nhập mạnh mẽ của khoa học vào mọi mặt đời sống, trở thành lực lượng sản xuất trực tiếp, tạo ra năng suất, khối lượng vật chất hơn hẳn, làm thay đổi tính chất và hình thức lao động, đổi mới phương thức tổ chức, quản lý sản xuất, phân công lao động xã hội. Là bước ngoặt của khoa học - kỹ thuật, giai đoạn công nghệ mới phát triển trên cơ sở những phát minh, khám phá kỳ diệu về năng lượng hạt nhân, điện tử, vi điện tử, tin học, sinh học, quang dẫn, siêu dẫn... và đặc biệt, một thuộc tính mới trong sự vận động của vật chất là thông tin. Công nghệ thông tin đang được ứng dụng rộng rãi trong mọi lĩnh vực, trở thành một trong những yếu tố quan trọng nhất, đóng vai trò động lực trong phát triển kinh tế - xã hội, bảo đảm quốc phòng hùng mạnh, an ninh quốc gia vững chắc. Có thể nói, nhiều nguyên lý được Ph.Ăngghen đề cập đến trong các tác phẩm *Chống Duyrinh*, *Biện chứng của tự nhiên*, đã góp phần xây dựng nên nền tảng thế giới quan và phương pháp luận cho sự phát triển của khoa học tự nhiên, khoa học xã hội và nhân văn. Song, giá trị lớn nhất mà Ph.Ăngghen đã cống hiến cho khoa học là hướng mọi khoa học đến con người, vì con người, thông qua sản xuất vật chất, đấu tranh xây dựng nhằm giải phóng con người. Cũng vì lẽ đó mà Ph.Ăngghen đã từ bỏ tiền tài, địa vị để lao động khoa học, khám phá chân lý, lựa chọn con đường, hình thành

phương pháp để giải phóng con người khỏi mọi sự tha hoá trong xã hội tư bản.

5. Ph.Ăngghen đã cùng với C.Mác để lại một hình mẫu về tinh thần cách mạng sáng tạo, tinh thần hợp tác trong đấu tranh cách mạng, trong lao động khoa học. Tình bạn vĩ đại và cảm động giữa các ông là một giá trị văn hoá vĩnh hằng, là giá trị chuẩn trong các giá trị đạo đức của những người cộng sản. Sự nghiệp vĩ đại của riêng C.Mác hay Ph.Ăngghen không thể hoàn thiện và toả sáng như ngày nay, nếu như hai con người đó đã không chung lưng đấu cật, thiếu tính trung thực và sự khiêm nhường. Sau khi C.Mác qua đời, bộ *Tư bản* của C.Mác còn dở dang, dư luận tập trung ca ngợi thiên tài của Ph. Ăngghen. Trước dư luận và trong suy nghĩ sâu xa, Ph.Ăngghen vẫn một mực khẳng định Mác là một thiên tài, đứng cao hơn, nhìn xa hơn, là nhạc trưởng, còn mình chỉ là "chiếc vĩ cầm thứ hai" trong cặp song tấu. Tình bạn vĩ đại này tuy không được các giới nghiên cứu quan tâm nhiều, nhưng không phải vì thế mà giảm ý nghĩa to lớn đối với giáo dục đạo đức, nhân cách con người hiện nay. Đó là một hình mẫu về tình bạn, tình đồng chí, có tác dụng phê phán đối với những con người cơ hội, thực dụng, dối thầy, phản bạn, chỉ biết sống vì tiền tài, địa vị, danh vọng.

Ngày 5 - 8 - 1895, Ph.Ăngghen - một con người chân chính, lãnh tụ thiên tài của giai cấp vô sản - đã vĩnh biệt chúng ta. Di sản văn hoá tinh thần mà ông để lại đã ghi dấu ấn thật sự sâu sắc vào bộ nhớ của nhân loại. Mọi người có quyền hưởng về Con Người vĩ đại ấy bằng những tình cảm và lý trí của mình. Và, những người chân chính chắc chắn tìm được cho mình những giá trị lớn lao trong di sản văn hoá tinh thần mà Ph.Ăngghen đã sáng tạo ra. □